

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

**Clara Et Praeclara Methodus Parandæ Eloquentiæ,
Secundùm Doctrinam & Præcepta Cypriani Soarii è
Societate Jesu, Ad Captum Et Praxim Faciliorem
Accommodata**

Worpitz, Georg

Coloniæ Agrippinæ, 1700

§. 4. De Fabrica seu Eformatione Imaginum.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-68908](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-68908)

puum est, in locis accurata illorum notitia, ita ut promptissimè quovis ordine, recto, retrogrado, interculari possint designari voce, vel mente. Hinc exercitium repetitionis necessarium est quò primum quidem oculis si fieri potest (hinc calamo vel penicillo in charta aliqui eos sibi delineant ad majorem imaginationis impressionem in principio) sæpius perlustrentur, tum mente, & imaginatione tam firmâ, velut si oculis cernerentur.

§. IV. *De fabrica seu efformatione imaginum.*

Quod charta characteribus imprimendis, hoc locus est imaginibus reponendis: & quâ legendi promptitudinem præstant expressi characteres, noscenti illos, eandem conferunt memorandi facilitatem callenti hanc artem. Est autem imago similitudo imitatione rei expressa: undè juxta D. Thomam imago est quasi imago sic dicta ab imitando, quòd ad imitationem ipsius in tabula, tela, charta, vel mente efformetur. Imago autem, prout huc pertinet, non est tantum similitudo, sed etiam nota & signum ejus rei, quam meminisse cupimus: potest enim non solum similitudo aliquid in memoriam reducere, sed etiam res alia, quæ cum ea connexa est, vel naturaliter, ut effectus cum causa, relativum cum relato, adjunctum cum substantia, pars cum toto; vel ex beneplacito, ut hedera cum vino, nodus factus in cingulo vel strophio,

liber,

liber, vel epistola in terram de industria pro-
jecta, ad hoc vel illud in mente refricandum.
Hinc imago duplex est, *propria & impropria*,
Propria, est similitudo ipsius rei, ut imago
Christi, Caesaris, forma campanæ, equi, &c.
Impropria est, quæ non est similitudo rei, quâ
meminisse volumus, sed signi tantum ex quo
in memoriam rei devolvamur, ut ex hedra in
cognitionem vini, ex vestigio in notitiam le-
poris, ex fumo in præsentiam ignis, ex habitu
in agnitionem religiosi, ex Cruce in memo-
riam Crucifixi. Imagines rerum *propriis* af-
formare non est difficile, si quis visu, vel au-
ditu rem ipsam perspexerit; tum enim hausta
ab extrinseco species sese potētiae imaginan-
di offert. Unde juvat hic vidisse exsculptas,
vel expictas, vel in theatro exhibitas imagi-
nes variarum personarū, etiam fictarum, ut
v.g. virtutum, vitiorum, urbium, provinciarū
&c. inde enim species se oggerunt ad earum
formas repræsentandas. Hinc facilè habetur
imago SS. Trinitatis, Angeli Michaëlis, Ga-
brielis &c. Sic concipimus Abrahamum cum
gladio, Isaac cum fasce lignorum, Noëmum
cum arca. Moysen cum tabulis, Samsonem
cum maxilla asini, Davidem cum psalterio, E-
liam cum Zona pellicea, Daniele inter leo-
nes, Petrum cum clavibus, Paulum cum ense,
Clementem cum anchora, Laurentium cum
craticula, Sebastianum cum sagittis, Barba-
ram cum turri, Catharinam cum rota. Sic &
Deorū, Dearumq; simulacra habemus, Satur-
num

num

num cum infante in ore, & falce in manu, Jovem in aquila cum fulmine. Cupidinem cum arcu & sagittis, Palladem cum scuto & hasta, &c. Sic enim pingi repræsentarique in scena assolent. Potest & imago eorum exprimi cum re quæ cuique sacra est secundum antiquitatem, ut Apollo cum Lauro, Ceres cum frugibus, Diana cum cerva, Erynnis cum anguibus, Minerva cum noctua &c. sic formas artium liberalium, virtutum ac vitiorum effingimus, v.g. fidei, spei, charitatis, prudentiæ, fortitudinis &c. Hic proderit legisse eos, qui de personis Comicis, emblematis, symbolis, scripserunt. Speculum imaginum occultæ veritatis P. Jacobi Masen, plurimum lucis & facilitatis afferet. *Improprias* autem imagines efformanti labor imminuitur, si quis troporum Rhetoricorum imbutus sit notitiâ: nam quemadmodum tropus verba à propria significatione transfert in alienam, propter connexionem, quam res una habet cum altera, ut explicatum est parte 4. lib. 3. c. 8. ita & hic unius imago ponitur pro alterius imagine, propter connexionem eandem, quam res ipsæ inter se habent: quæ connexio si non foret, inter ipsas res, non posset imago unius deducere in cognitionem alterius rei, ad quam indicandam adhibetur. Unde.

Per Metaphoram imago leonis repræsentat fortem, Pavonis superbum, Vulpis astutum, Testudinis tardum, Leporis timidum, Hirci libidinosum, Buffonis terram vorantis

avarum

avarum, violæ humilitatem, liliï virginitatem, rosæ pudorem, adamantis constantiam, smaragdi spem, balsami gratiam, ciconiæ pietatem, hydræ septicipitis septem vitia capitalia, Icarï præsumptuosum, sic conjicere perodori indicatur, scire per videre, vel tenere quid, aut manu capere, ignorare, perverfari in tenebris.

Per synecdochen v. g. ex parte totum, ut si ponam domus aliquot pro tota urbe, partem terræ, vel aquæ pro tota terra, vel aqua, aliquot spicas pro messe, os, vel dentem gigante pro gigante, unguem pro leone, caudam vulpinam pro ipsa vulpe. *Ex uno plures*, ut si statuum castrum militare ad significanda plura, militem, civem, canem &c. pro pluribus. Romanum pro Romanis, Turcam pro Turcis, unum nummum vel librum pro pluribus. *Ex materia in qua*, ut si justitiam, pietatem, sapientiam, avaritiam, luxuriam &c. indicare velis, accipe hominem tibi notum, in quo virtutem illam, vitium aut artem esse tibi bellè constat. Sic focus, & ignis ponitur pro calido, glacies vel nix, pro frigido, saxum pro duro, balsamum pro odore, saccarum pro dulci, absynthium & fel pro amaro. Sed hæc ad speciem melius revocaveris, ita ut ex specie genus intelligatur. *Ex materia circa quam* colliges fabrum si ponatur artifex malleo ferrum in incudetundens, pistorem, si fingatur homo fermentum versans, bibulum si circa pocula, epulonem si circa fercula, avarum,

Na

rum,

rum, si cum oculis statueretur occupatus. Sic fides oculis velatis repræsentatur cum crucifixo, aut ferculo Eucharistico, tanquam una ex præcipuis credendi materia, circa quam occupatur. Sic sensus cum objectis circa quæ versantur, exprimuntur, ut auditus cum sono citharæ, visus cum speculo, gustus cum poculo, odoratus cum flore &c. Ex specie generis intelligitur, si ponam fontem pro aqua, pinum pro arbore, picam pro ave, cerberum vel anglicanum canem pro quovis, narcissum pro flore, hydram pro quocunque monstro; plumam pro re levi, plumbum pro gravi; montem aut elephantem pro magna, pulicem aut granum papaveris, pro re parva, cygnum pro alba, corvum pro nigra, mel pro dulci, fel pro amara, phœnicem pro sole. Sic ipsum genus indicari potest per animal, species, per hominem aut bovem. Hoc modo virtutes & vitia (idem est de artibus liberalibus, & illiberalibus) exprimi possunt accipiendo hominem mihi notum, & in ea virtute præstantem v. g. pro honesto & prudente pono Consullem, pro iusto Judicem, pro scenatore Judæum &c. Idem est de aliis prædicatis communibus, possum enim deformem aut pulchrum imaginari mihi per aliquem talem mihi notum. Id ipsum fit dum ex genere species intelligitur, v. g. pro Goliatho & Davide à me non viso pono magnum virum mihi notum, lorica galeaque indutum, & parvum rufum cum funda ei contraeuentem

tem. Sic pro balena pone piscem grandem, pro achate gemma, lapillum nigrum albis distinctum venis, pro cedro arborem proceram pro Niso vel Eurialo pugilem, pro Hercule vel Achille fortem, pro Samsone robustum portas ferentem, aut mandibulam &c. Seruiunt etiam hinc *antecedentia & consequentia*; ita enim vel perascere significatur per accensionem candelæ, illucescere, per extinctionem, cessare per abeuntem ab opere, mortuum esse per impositionem in tumbam vel sepulchrum, privatum esse officio, dignitate, nobilitate, per fascium aut insignium depositionem, pulsare tympana, pro futuro bello aut tumultu, &c.

Per Metonymiam causa indicat effectum, ut auris auditum, nasus odoratum, arma; aut milites armati bellum, campana sonum, tuba clangorem, acerbum pomum amaritatem, mel aut nectar voluptatem, Instrumenta Musica lætitiã &c. sic pro latratu ponitur canis, pro boatu bos, pro ululatu ulula &c. Ponitur & author pro libris suis, ut Moyses, Prophetæ, Justinianus, Aristoteles &c. Vicissim effectus causam significat, ut saltus gaudium, faciei oblevatio verecundiam, membrorum trepidatio timorem, sudor, laboris contentionem, pulveris, vel paleæ in aëre circumvolutio, ventum, crumenæ abscissio furem, denique actio ingeniosa ingeniosum, crudelis crudelem, mala malum, bona bonum prodit: ex fructu enim arbor cognoscitur. *Continens*

pro contento usu venit, dum accipitur dolium
 pro vino, pixis pigmentaria pro unguento,
 atramentaria pro atramento, pharmacopœa
 pro medicina, arca obserata pro opibus, car-
 cer pro incarcerato. D. Thomæ summa pro
 Theologia, Cypriani Sôarii liber pro Rhe-
 torica. *Possessor indicat rem possessam*, ut plutus
 opes, Diana sylvas, Neptunus mare, Juno æ-
 rem, pomona hortum, Rex Regum, Dux
 ducatum, Superior subditos, Pastor oves.
 Etiam *res possessa possessorem* indicare potest,
 ut cuprum Ungariam, vinum Hispanicum,
 Hispaniam, purpura Florentiam &c. prout
 una Regio, aut urbs præ reliquis aliquo abun-
 dat. *Signi autem & signati* frequentissimus
 est usus: quia verò non tantum insignia seu
 clypei gentilitii, sed etiam instrumenta, v. g.
 artificium, & habitus, nota & indicium est,
 huc quoque referenda sunt. Unde agnos-
 ces Rom. Imperium ex aquila bicipiti. Turci-
 cum ex Lunæ Hemisphærio. Hispaniam ex
 turibus. Galliam ex liliis. Boëmiam ex Leo-
 ne. Sic osculum, pacis signum est, matuus am-
 plexus, amoris, duarum dexterarum junctura,
 concordæ, avida cibi sumptio, famis, & sani-
 tatis, candela inter opulas posita; cœnæ, sic dex-
 tera passis digitis indicat libertatem, sicut
 & pileus apud Romanos. Sinistra digitis com-
 pressis tenacitatem. Ex instrumentis designa-
 tur v. g. Consul ex fascibus & securi, iudex
 gladio, Cubicularius ex aurea clavi, ædituus
 clavum, fasces & scuticâ, miles armis, studio-

sus libro, scriba calamo, lictor loris, murarius
 malleo, architectus amussi, faber lignarius se-
 curi, &c. Sic Geometria per circinum indica-
 tur, astrologia per astrolabium. Ex habitu eti-
 am passim dignoscuntur persona, v. g. miles
 ex sago apud Romanos. Papa ex tiara & cruce,
 Cardinalis ex rubro pileo, Imperator ex palu-
 dimento, & corona imperiali. Rex ex corona
 & sceptro, Dux ex pileo & baculo ducali.
 Monachus Cucullo, Concionator stolâ libro-
 que, dives ex vestitu splendido, pauper ex la-
 cero, venator ex viridi, stultus ex diverso co-
 lore & farcimine, lugens ex atris in terram
 fluentibus. Sic Hispanum, Gallum, Suevum
 facile habitu agnoscimus, sicut & diverso-
 rum ordinum Religiosos.

Per Antonomasiâ, intelligitur unus ex
 alio, dum is qui inter res ejusdem generis
 princeps habetur, pro aliquo ex sibi inferio-
 ribus ponitur, ut Leo pro animalibus terre-
 stribus, aquila pro avibus. Ptolomæus cum
 astrolabio pro Astrologo, Aristoteles pro
 Philosopho, Hercules vel Achilles pro forti,
 Nilus vel Eurialus pro pugile, Messala, qui e-
 tiam nominis sui oblitus fuit morbi injuriâ,
 pro oblivioso, pro memore Metridatem, Se-
 necam, pro crudeli Neronem, pro pudica Pe-
 nelopem, pro luxurioso Sardanapalum, pro
 Oratore Tullium, pro Jurisperito Bartho-
 lum, aut Justinianum, pro Medico Galenum,
 pro Theologo D. Thomam &c. qui cò magis
 rem exprimunt, si suis cum libris ponantur,

aut instrumentis v. g. Ptolomæus cum astro-
labio, pro astrologo *Cathachreseos* usus est,
dum pro re mihi non visa, aut prorsus igno-
ta colloco imaginem rei mihi notæ, quæ alte-
ri similis est, & propinqua, seu quæ proximè
ad eam accedit, v. g. pro DEO Patre accipio
imaginem venerandi alicujus senis, ubi simi-
litudo impropria est, item juvenem pro An-
gelo, vel pro anima, canem pro leone, suem
pro apto, gallinam pro perdice. Sic virtutis
in forma virginum diverso vestitu exprimun-
tur, v. g. fides, in niveo: spes, in viridi, luctus
nigro, humilitas cinericio. Sic differre nego-
tium exprimam per instrumenti suspensio-
nem, prolongare per telam in longum dedu-
ctam, incitare per calcar equo additum. Sic
cùm ignotus mihi sit Turcarum Imperator,
accipiam hominem ferum vultu, & moribus
mihi de facie notum, eumq; habitu imperiali
Turcico induam. Quod & alias factitandum,
quoties alia imago non potest haberi, tùm
enim accipienda ei similis & propinqua, sed
valde nota, ut faciliùs memoriæ inhæreat. Sic
pro Zeuxe vel Apelle ponam pictorem no-
tum, pro Cræso divitem aliquem, pro Iro
pauperem, pro Tillio ducem à me visum, sed
pietate & armis insignem. Accipi etiam po-
test talis, qui nominis similitudinem habet,
licet non conditionis v. g. Maximilianus ali-
quis mihi notus est, à me Imperatorio habitu
ornatus referre potest Maximilianum Cæsa-
rem.

Onomopopæia. Hic locus nullus, cum imago ad similitudinem soni effingi non possit: nili velis huc revocare voces illas, quarum una ignota ad similitudinem alterius notæ concipitur v. g. Democrates assumam dæmonem per crates aspicientem, Longobardus, accipiam procerum staturâ cum longa barba, Coloniensis, ponam colonos duos, qui ut enses sibi extorqueant, inter se luctantur. Ad hæc & his similia ad catechresim referri possunt ob nominis similitudinem, & affinitatem.

Matalepsis autem memorantem non adjuvat, nam sicut orationem ita & memoriam obscurat, & confundit potiùs.

Allegoriam sapiunt, quæ per adagia exprimentur, ut, pro deficere, abjicere jugum; pro considerare, emeriti gnomone, vel bilance expendere; duabus se Anchoris fulcire, pro subsidium habere; crebro aquam haurire, frustra laborare: omnem lapidem movere, omnia tentare, umbrâ fugere, timere. Sed hæc ad metaphoram pertinent, cum similitudo non sit continuata. Aptiùs huc peitinent imagines, quæ ita actione concatenatæ sunt, ut tamen aliud referre videantur, quàm sint. Quod fit, dum sensus integer per imagines aptè sibi connexas exprimitur v. g. hæc sententia. Princeps sine literis, est quasi navis sine remige, & volucris sine pennis, ponitur enim navis, in ea Princeps, juxta quam consiliarius, in cujus toga multæ auræ literæ, pro ut multi flores

in vestitu florido ; Princeps autem nullam habeat litteram : deinde in loco navis ubi remigi locus est, nullus sit, nec remi appareant, & volucrem v. g. ciconiam deplumatam ex malo navis suspendo. Sic hæ voces igniferum veru, avis, capo, armus ovellus, puer, cineres, ancilla, baculus, mater, sic actione connexa effingi possunt : igniferum uncum habet quo sustinet veru, hoc transfixum avicaponi, & armo ovillo, à puero vertitur in cineres, idè ancilla illum percutit baculo, mater autem objurgat. Sic Petrus flagellum, canis, porcus, situla, cerevisia, vermes, arena, continuata imagine exprimi possunt : Petrus flagello cædit canem, hic porcum mordet fugientem, & situlam evertit cerevisiã plenam, in cujus fundo vermes sunt, qui effusi, nè nauseam moveant aspicientibus, arenã teguntur. *Hæc cantenula memoria dicitur, memoria plurimum conferens ad facilitatem : res tamen sæpè non patiuntur ut semper haberi possit. Allegoria etiam contrarium significat per ironiam, ut si pro celeritate ponam testudinem, pro pulehro Therpsitem, aut Æsopum, Æthiopem pro albo, cæcum pro vidente, mutum pro loquace &c. oportet tamen his addere signum quo non constet non pro se, sed pro apposito collocari, sicut enim ironia tropus extrinsecè illusionis signum, addit, ut intelligatur, prout suo loco dictum est, ità & imago ironica & entiphraistica; quale esse potest situs inversus v. g. stat Æthiops in capite*

Cante-
nula
memo-
ria.

capite pedibus sursum, aut inverso thorace, vel hastâ collocetur; hoc enim inversionem seu ironiam significat.

Hyperbolicam imaginem etiam quandoque adhibemus, quando scilicet res representanda tam sunt magnæ, ut loca earum capacia non sint, aut contrâ tam exiles, ut intuitum mentis effugere possint, aut vim non habeant ad memoriam excitandam. Concipimus igitur pilum aut filum instar funis, muscam instar testudinis, pulicem instar elephantis, granum papaveris instar globi majoris, & contrâ montem instar colliculi aut tumuli, silvam velut congeriem parvam arbuscularum, solem, lunam, instar casei Hollandici, &c. Imitamur hic pictores, qui rem licet grandem in forma parva exprimunt, aut perspectivè artifices, qui vitris minuentibus rem grandem, ut parvam intuentur; vitris verò augmentibus rem pusillam, ut maximam v. g. granum milii velut montem representant.

Ex his patet principia formandarum imaginum in troporum notitia consistere Quo etiam referenda hieroglyphica, quibus Ægypti characterum loco utebantur, quorum notitia plurimum doctrinæ præsentis deserviet. Quare legendus erit Piericus, Causinus in symbolica Ægyptiorum sapientia Athanasius Kircherus in obelisco Pamphilo, &c. Ponebatur enim apud eos anchora pro fideli & perfugio extremo, Camelus pro pigro tardoque, aquila pro rege, accipiter pro prædone, canis

canis

canis pro custode, simia pro simulatore & parasito, fœmina pro inconstanti, molitor pro fure, taurus pro laborioso, hamus pro fallace, alea pro re ancipiti, fulmen aut sagitta pro violentia, arista pro frugifera, platanus pro sterili &c. sed de ratione formadarū imaginū satis nūc aliqua adjiciēda de earū cōditione & lege.

condi-
tiones
imagi-
num.

I, Est ut res (si moram patitur:) prius bis terve expendatur, quam imagine exprimat, ne post meliori occurrente, prior confessionem aut difficultatem in oppugnando faciat. II Habeant imagines proportionem & convenientiam cum loco & personis: cum his quidem quoad decorem actionis, non enim rectè Regi vel Principi, actio ruricolæ tribuitur, & aptiūs divitiæ per fœminam divitem, bellum per virum armatum, quàm contra exprimitur. Si neutrum sit, potest poni persona larvata. Cum loco autem, ut non sit major quàm receptaculum: neq; minor, ut non apparere videatur. Quod si major vel minor sit, quàm oporteat, utendum hyperbole, vel abjicienda actio eam demonstrans, ut si ancilla muscam è patina mellis abigat. Quod si verò eò loci, quo imago collocatur, res ipsa soleat esse, addendū illi adjunctum vel actio insolita, ut memoriã excitet v. g. ponatur sedes inversa, tum enim signū erit eam ad significandū adhiberi, & non ex more inibi stare. III. Sint imagines potiùs rerum notarum, si haberi possunt quàm ignotarum, aut minùs notarum, faciliùs enim memoriã excitant: Et quo possunt esse illustriores

res

res, eò aptiores erunt. IV. Non sint otiosæ & inanimæ: Hinc vita, actio, & motus iis est attribuendus, insignis enim actio, & motus fortiter memoriam excitat. Hinc equus pede terram pulset, aut fodicet, lupus oves dilaniet, vulpes gallinam ferat &c. Personis addantur gestus & affectus varii pro opportunitate materiæ, lætitiæ, tristitiæ, indignationis, admirationis, commiserationis &c. Quod si res sit inanimis, adjungatur personæ, ut v. g. lapidem puer jaciat, petra lapicida cedit, &c. Quædam tamen res, licet inanimæ, aptæ sunt effectum in cognoscente concitare, atque adeò memoriam excitare, ut sunt novæ, admirabiles, raræ, delectabiles, deformes, ridiculæ, monstrosæ, horribiles. pulchræ, amabiles, gratæ, illustres &c. Et hujusmodi actiones, aut passiones si personis addantur, præ aliis natæ sunt memoriam excitare, v. g. ut si homo sit scissâ facie, magno naso, gibbositate monstrosâ, lacer vestitu, ac penè nudus. V. Si unius ejusdemque imago sæpiùs redeat, varianda vel in substantia, vel in adjuncto, ut si jam posui pro innocentia agnum, alterâ vice locabo virgunculam niveis indutam cum columba. Si tres Turcæ obviant, unum ponam gibbosum, alterû monoculum, tertiû sine naso: nam quemadmodum locorû similitudo confusionem parit, ita & imaginum. Hoc itidem observandû in vocibus synonymis, ut Petra, saxum, lapis, quare & hæ signo adjunctivè literæ, syllabæ, vel personæ distinguendæ, ut

si

si Petrum adjungam petrae, saxo incidam S. Et cum uni loco non una tantum affigenda sit imago, ne tam multi occupentur loci, statu, potest una atq; altera magna cum pluribus adjunctis parvis, hoc enim fieri potest per imaginationem, non secus ac per picturam. VI. Hac arte non est in omnibus passim utendum, ita ut singula quae quis legit, videt, audit, per artem memoriae tradat, ac retineat, sed potissimum studiis difficilioribus, ac rebus magis necessariis applicanda. Sed neq; in unius, v. g. concionis aut orationis verbis singulis exprimendis laborandum: sed legenda est primum tota ut vult Cicero tardè, & consideratè, deinde in compendium redigatur per puncta, vel periodos, & poterit saepe unâ imagine periodus integra notari, reliqua enim minus praecipua, quia sensu connexa sunt, facile memoria suggeret. Verùm de hoc plura infra. VII. Per necessarium est, ut absoluto uno pariete, antequam ad secundum imaginibus implendum procedamus, cum repetamus; deinde antequam ad tertium, secundum revolvamus, & sic deinceps, si videlicet bene repetimus, alioqui ob memoriam falli experiemur, subsistemus, & fortius imaginationi imprimemus. Cavendum autem, nè quem admodum inter repetendum quis oculos in pariete fixos statuae instar gerit, sic & inter recitandum postea, quod multis usu venit. Expedit itaque repetitionem fieri cum gestu convenienti, uti inter recitandum ille sit expeditus.

§. V. De